

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

พัฒนาการทางเทคโนโลยีทำให้ข้อพิพาทที่เกิดขึ้นมีลักษณะเปลี่ยนไปจากเดิม จึงมีการคิดค้นพัฒนาระบบการระงับข้อพิพาททางเลือกขึ้นมาเพื่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่าย ดังนั้น การระงับข้อพิพาททางเลือกแบบดั้งเดิมจึงพัฒนาเป็นการระงับข้อพิพาทออนไลน์ (Online Dispute Resolution: ODR) ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะธุรกรรมที่เพิ่มขึ้นบนระบบอิเล็กทรอนิกส์และการระงับข้อพิพาททางเลือกแบบดั้งเดิมที่ได้รับความนิยมในบริบทของการค้าหรือการซื้อขายระหว่างประเทศ คือ การอนุญาโตตุลาการ ดังนั้น เมื่อการอนุญาโตตุลาการแบบดั้งเดิมไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้พิพาทในยุคที่เทคโนโลยีสารสนเทศเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว แม้การอนุญาโตตุลาการแบบดั้งเดิมจะสะดวก รวดเร็ว และประหยัดค่าใช้จ่ายกว่าการดำเนินคดีในศาลก็ตาม แต่ในปัจจุบันมีการซื้อขายระหว่างประเทศผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์เป็นจำนวนมาก กล่าวคือ ผู้ซื้อและผู้ขายที่อยู่คนละประเทศไม่จำเป็นต้องเจอกัน ดังนั้น การอนุญาโตตุลาการแบบดั้งเดิมจึงได้พัฒนาเป็นการอนุญาโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Arbitration) ซึ่งนานาประเทศได้มีการคิดค้นพัฒนาระบบอนุญาโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์ หรืออนุญาโตตุลาการออนไลน์รวมถึงกฎหมายหรือข้อบังคับของสถาบันต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้กับการระงับข้อพิพาทโดยการอนุญาโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์

การอนุญาโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นกรณีที่บุคคลที่สามเข้ามาทำหน้าที่ในฐานะผู้ชี้ขาดมีอำนาจเสมือนหนึ่งตุลาการ คำตัดสินของอนุญาโตตุลาการจะมีผลผูกพันคู่กรณีและสามารถบังคับได้ทั่วโลก ดังนั้น กระบวนการอนุญาโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์ จึงมีลักษณะค่อนข้างเป็นทางการมากกว่าการระงับข้อพิพาทในรูปแบบอื่น แต่ด้วยเทคโนโลยีสามารถทำให้ปรับเปลี่ยนรูปแบบความเป็นทางการของอนุญาโตตุลาการให้มีความยืดหยุ่นและสะดวกแก่คู่กรณีมากขึ้น เช่น การแลกเปลี่ยนเอกสารระหว่างคู่กรณีและผู้ชี้ขาดสามารถดำเนินการผ่านทางอีเมลได้ หรือเป็นการสนทนาแบบกลุ่มผ่านทางหน้าเว็บเพจ ในกรณีที่ต้องการสื่อสารโต้ตอบกันทันทีทันใด (Real time communication) ในลักษณะห้องสนทนา (Chat room) บริการสื่อสารออนไลน์ (Instant messaging) รวมทั้งการประชุมทางไกลผ่าน VDO (VDO conference)

เพื่อใช้ในกระบวนการพิจารณาโดยที่ทั้งคู่กรณีและอนุญาโตตุลาการไม่ต้องมาปรากฏตัวต่อหน้ากันจริง

การพัฒนาการระงับข้อพิพาทในกระบวนการอนุญาโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์นั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างกระบวนการระงับข้อพิพาทที่มีการดำเนินการผ่านทางระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้สอดคล้องและเป็นการรองรับข้อพิพาทต่าง ๆ ที่เกิดจากธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งในปัจจุบันการอนุญาโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์ถูกนำมาใช้กับการระงับข้อพิพาทที่เกิดจากธุรกรรมทางพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์เป็นส่วนใหญ่

การอนุญาโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์ถือว่าเป็นเรื่องใหม่และมีลักษณะบางประการแตกต่างจากอนุญาโตตุลาการแบบดั้งเดิม เช่น การยื่นคำเสนอข้อพิพาทและคำคัดค้าน การส่งเอกสาร การสืบพยาน และการทำคำชี้ขาดในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น ทั้งนี้ ประเทศไทยก็เป็นอีกหนึ่งประเทศที่มีความพยายามที่จะพัฒนาการอนุญาโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางปฏิบัติของนานาชาติของประเทศ แต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากกฎหมายที่มีอยู่ไม่รองรับกับการอนุญาโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์ อีกทั้งยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐเท่าที่ควร

จากการศึกษากฎหมายและข้อบังคับของอนุญาโตตุลาการในต่างประเทศ พบว่า แต่ละประเทศได้มีการแก้ไขปรับปรุงบทบัญญัติเพื่อรองรับขั้นตอนของกระบวนการอนุญาโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์ไว้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังมีมาตรการทางกฎหมายที่ส่งเสริมการระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการที่ในทุกประเทศ

1) สหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกาได้กำหนดแนวทางให้คู่พิพาทสามารถยื่นข้อพิพาทผ่านทางเว็บไซต์ www.adr.org ได้ สามารถส่งเอกสารทางต่าง ๆ ทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (อีเมล) ได้ สามารถแถลงการปิดคดีด้วยการประชุมทางอิเล็กทรอนิกส์ได้ และสามารถจัดส่งคำชี้ขาดของคณะอนุญาโตตุลาการไปให้คู่พิพาททางอิเล็กทรอนิกส์ได้ นอกจากนี้สหรัฐอเมริกาได้จัดตั้งสมาคมอนุญาโตตุลาการแห่งสหรัฐอเมริกา (American Arbitration Association หรือ AAA) ขึ้นเพื่อกำกับดูแลและช่วยเหลืออนุญาโตตุลาการในสหรัฐอเมริกาให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

2) สาธารณรัฐประชาชนจีน

คู่พิพาทสามารถส่งข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาได้ด้วยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์ เช่น การส่งอีเมล หรือจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ โทรสาร และการแลกเปลี่ยนข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ และสาธารณรัฐประชาชนจีนได้จัดตั้งคณะกรรมการอนุญาโตตุลาการการค้าและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ (CIETAC: China International Economic and Trade Arbitration Commission) โดยมี

อำนาจหน้าที่หลักในการควบคุมดูแลมาตรฐานของกระบวนการอนุญาโตตุลาการระหว่างประเทศในจีนให้มีประสิทธิภาพ

3) สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์

ในสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ได้มีการปรับปรุงกฎหมายวิธีสบัญญัติเกี่ยวกับกระบวนการอนุญาโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์ไว้ชัดเจน ให้สามารถส่งเอกสารและการแจ้งเตือนระหว่างพิจารณาโดยใช้เทคโนโลยีการสื่อสารรวมถึงการส่งเอกสารผ่านทางอีเมลได้ เปิดโอกาสให้คู่พิพาทดำเนินกระบวนการพิจารณาผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารแทนการปรากฏตัวทางกายภาพระหว่างการไต่สวน คณะอนุญาโตตุลาการสามารถทำคำชี้ขาดออนไลน์ได้โดยไม่ต้องเดินทางมาปฏิบัติหน้าที่ร่วมกันทางกายภาพ ทำให้เกิดความสะดวกสำหรับคู่กรณีที่ต้องการแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญในต่างประเทศเข้าร่วมเป็นอนุญาโตตุลาการได้ นอกจากนี้ได้มีการตั้งศูนย์อนุญาโตตุลาการระหว่างประเทศแห่งดูไบ (DIAC) ในฐานะ “ศูนย์เจรจาการค้าและการอนุญาโตตุลาการ” ในลักษณะสถาบันอิสระที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาอนุญาโตตุลาการอิเล็กทรอนิกส์ในสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์

4) สาธารณรัฐเกาหลี

สาธารณรัฐเกาหลีได้มีการปรับปรุงกฎหมายให้สามารถส่งเอกสาร หรือการยื่นเอกสารในระหว่างกระบวนการอนุญาโตตุลาการ โดยใช้เทคโนโลยีการสื่อสารในการส่ง หรือยื่นเอกสารทางอิเล็กทรอนิกส์ได้ และได้ออกพระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรมอนุญาโตตุลาการ ค.ศ.2016 (Arbitration Industry Promotion Act, 2016) โดยหลังจากสาธารณรัฐเกาหลีได้ดำเนินมาตรการส่งเสริมอุตสาหกรรมอนุญาโตตุลาการอย่างจริงจังตามกฎหมายฉบับนี้แล้ว ส่งผลให้เกิดการเติบโตของวงการอนุญาโตตุลาการอย่างก้าวกระโดดในเวลาอันสั้น

ดังนั้น ประเทศไทยจึงควรจัดให้มีมาตรการส่งเสริมอนุญาโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์ใน 3 ด้านประกอบด้วย 1) การแก้ไขปัญหากฎหมายที่จะมารองรับการระงับข้อพิพาท โดยวิธีอนุญาโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อพัฒนากฎหมายในส่วนกระบวนการอนุญาโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ การยื่นคำเสนอข้อพิพาททางอิเล็กทรอนิกส์ การส่งเอกสารทางอิเล็กทรอนิกส์ การสืบพยานโดยจัดให้มีการถ่ายทอดภาพและเสียงในลักษณะการประชุมทางจอภาพได้ และการทำคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์ 2) การจัดตั้งองค์กรกำกับดูแลสถาบันอนุญาโตตุลาการและ 3) การออกกฎหมายส่งเสริมอุตสาหกรรมอนุญาโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้ภาครัฐเข้ามามีส่วนช่วยเหลือในการพัฒนาการอนุญาโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์ของไทยให้เติบโตยิ่งขึ้น

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพบว่าปัญหาที่ทำให้การอนุญาตโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์ยังไม่เป็นที่นิยมในประเทศไทยนั้น เนื่องจากขาดการสนับสนุนจากภาครัฐ และขาดบุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยี รวมถึงประชาชนส่วนใหญ่ยังคงให้ความเชื่อถือกับระบบศาลมากกว่า นอกจากนี้ ยังไม่มีกฎหมายที่มีหลักเกณฑ์แน่นอนมาใช้บังคับให้ทันต่อยุคสมัยเทียบเท่าานานาอารยประเทศ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะว่าควรบัญญัติกฎหมายที่ใช้กับอนุญาตโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์เป็นการเฉพาะ โดยบัญญัติเป็นหมวดหนึ่งในพระราชบัญญัติอนุญาตโตตุลาการฉบับปัจจุบัน เพื่อกำหนดวิธีการและขั้นตอนต่างๆ และเพื่อรองรับการอนุญาตโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์ให้มีสภาพบังคับตามกฎหมาย ผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติม หมวด 9 “อนุญาตโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์” ในพระราชบัญญัติอนุญาตโตตุลาการ พ.ศ.2545 ดังนี้

1) บทนิยาม

เห็นควรเพิ่มเติมบทบัญญัติ มาตรา 5 ในส่วนของความหมายของอนุญาตโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์ ดังนี้

“อนุญาตโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์ หมายความว่า การระงับข้อพิพาทโดยอนุญาตโตตุลาการซึ่งนำวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์เข้ามาช่วยในการดำเนินการ เช่น การเจรจา ได้สวนและสืบพยานผ่านการประชุมทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น”

2) การส่งเอกสาร

มาตรา 47/1 การส่งเอกสารตาม มาตรา 7 หากได้ส่งเป็นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถยืนยันตัวผู้รับส่งและวันเวลาที่ส่งได้ ให้ถือว่าบุคคลซึ่งระบุไว้ในเอกสารนั้นได้รับเอกสารดังกล่าวแล้ว

3) การยื่นคำเสนอข้อพิพาท

มาตรา 47/2 การส่งหนังสือตาม มาตรา 27 หากได้ส่งในรูปแบบข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถยืนยันตัวผู้รับผู้ส่งและวันเวลาที่ส่งได้ ให้ถือว่าเป็นการส่งหนังสือโดยชอบ

4) การสืบพยาน

มาตรา 47/3 การสืบพยานตาม มาตรา 30 คณะอนุญาตโตตุลาการอาจใช้วิธีการสืบพยานโดยจัดให้มีการถ่ายทอดภาพและเสียงในลักษณะการประชุมทางจอภาพได้

5) การทำคำชี้ขาด

มาตรา 47/4 การทำคำชี้ขาดตามมาตรา 37 คณะอนุญาโตตุลาการอาจทำเป็นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์โดยมีการลงลายมือชื่ออิเล็กทรอนิกส์ และส่งสำเนาคำชี้ขาดนั้นให้แก่คู่พิพาททุกฝ่าย โดยส่งทางรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ได้

6) การตั้งองค์รกำกับดูแล

มาตรา 47/5 ให้จัดตั้ง “คณะกรรมการกำกับอนุญาโตตุลาการ” เป็นหน่วยงานเอกชนมีหน้าที่กำกับดูแลอนุญาโตตุลาการ และส่งเสริมกิจการด้านอนุญาโตตุลาการ

7) การกำหนดหน้าที่ให้ภาครัฐส่งเสริมอนุญาโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์

มาตรา 47/6 ให้กระทรวงยุติธรรมมีหน้าที่ออกแผนแม่บทการพัฒนาอนุญาโตตุลาการทางอิเล็กทรอนิกส์ มีกำหนดระยะเวลาตามแผน 5 ปี และปฏิบัติตามแผนนั้น